

Morda ne bo odveč, če rečem še to: javni delavci zelo redko polemizirajo med sabo o kaki diskutabilni stvari. Bržkone menijo, da morajo vsi javni funkcionarji zbujati vtis, da so v vseh stvareh enih misli. Razume se, da to ni potrebno. Ker je sicer dovolj znano, da imajo redno številne interne diskusije o družbenih vprašanjih, kar je popolnoma normalno, ne razumem, zakaj vsaj nekatere od njih ne prodrejo v javnost. To bi samo pozitivno vplivalo na ustvarjanje ozračja za javno družbeno kritiko in diskusijo.

Prev. J. F.

(Se bo nadaljevalo)

RAZGOVORI

KULTURA IN NEKULTURA

Niko Grafenauer

Kultura ni kultura, če ni sestavni del določenega socialnega ambienta. Samo v takem stanju integriranosti se lahko uveljavi ustrezna določitev in opredelitev kulture in njene funkcije v konkretni družbi. Zategadelj je razumljivo, da je kultura posamezne družbe tem višja, čim globlje je prodrla v vse medčloveške odnose.

Našo kulturo in njen organični razvoj dandanašnji ogrožata dve izrazito neustrezni pojmovanji tega družbenega fenomena, ki bi ju verjetno najeksaktnije označili kot birokratsko izolacionistično in tehnokratsko utilitaristično gledanje na kulturo in njeno poslanstvo. Prvo skuša kulturo odtegniti realnemu družbenemu dogajanju in ji s tem odvzeti tisto socialno funkcijo, ki jo le-ta mora imeti, če noče zdrkniti na docela nenaravno in družbeno jalovo pozicijo. Drugo pojmovanje kulture pa je nastalo v območju tiste miselne strukture, ki ji je kultura le sredstvo, ne pa tudi cilj. Zategadelj jo zreducirano v preparat, potiska na zmotno raven čistega prosvetiteljstva, kjer dostikrat doživlja najhujše zastranitve. Takšna izrazito, enostransko naravnana miselnost, očitno zanika njeno večsmerno družbeno funkcijo, ki edina omogoča skladen kulturni razvoj določene družbe. Opisani odnos se uveljavlja tudi nasproti posameznim kulturnim dejavnostim, kjer ponekod dobiva že več kot nevzdržne razsežnosti.

Da je res tako, smo se lahko prepričali na premieri Rožančevega dramskega feljtona *Topla greda*, ki ga je 31. maja letos *Oder 57* skušal uprizoriti v Križankah. Predstava je bila že po petnajstih minutah preprečena. To je dosegla organizirana skupina gledalcev, ki je prišla v Križanke z izrecnim namenom, da uprizoritev onemogoči, kar je docela in nedvoumno razvidno iz številnih pisem bralcev v *Delu*. Ta akcija je bila javnosti spočetka prikazana kot spontana revolta prizadetih gledalcev.

Pustimo ob strani vsebino Rožančeve igre, saj mi, zaradi opisanega posega v njeno izvedbo, ni bilo dano, da bi se v celoti seznanil z njo; raje se pomudimo ob vsebini incidenta samega in ob reakciji v javnosti nanj.

Vsekakor je tovrstna metoda »gledališke kritike« neobičajna v našem kulturnem prostoru po vojni in je očitno izraz določene ideološke nestrpnosti, ki v širšem obeležju, zlasti ob razburjenju okrog *Perspektiv*, dobiva nenavadne

razsežnosti, saj s svojo navzočnostjo odpira posebno poglavje v slovenski kulturni zgodovini. Marsikaj, kar se dandanes v našem kulturnem ambientu dogaja, je v nasprotju z vzpostavljenimi družbenimi normami in hkrati dovolj nedvoumno priča o tem, da je kultura v naših medsebojnih odnosih pogosto še vse premalo razvidna in da se ne more uveljaviti kot realna družbena sila, ki bi že s svojo navzočnostjo vplivala na ustrezen ustvarjalni dialog. V tem me razen incidenta samega potrjuje tudi množica dopisov v *Delu*, kjer se, kot vse kaže, nekateri pisci opredeljujejo zoper uprizoritev že na podlagi kratke vsebinske eksplikacije drame v gledališkem prospektu. Hhrati s tem pa posamezna dejstva, ki se v drami pojavljajo, povsem neustrezno posplošujejo, kar hote ali nehoče vodi v dezinformacijo.

Po drugi strani pa je naravnost simptomatično dejstvo, da je bila reakcija na Rožančev tekst tako huda. Ne glede na to, da izvira opisani odnos tudi iz tradicionalnega razumevanja književnega akta kot posnetka realnosti in je takšna razlaga v našem primeru predimenzionirana do tistih meja, ko prestopa svojo lastno vsebino ter se sprevača v skrajno škodljivo dezinformacijo, je omenjena reakcija osupljiva predvsem zategadelj, ker se vede do Rožančeve igre tako, kot da se edino in samo njej v vsej dostopnosti prikazuje resnica v inkriminiranem tekstu obravnavanega družbenega pojava. Če bi bili dosledni, bi po tej logiki morali pisati literarna dela, ki obravnavajo specifično kmečko tematiko, le kmetje, literarna dela s specifično delavsko tematiko le delavci, literarna dela s specifično zgodovinsko tematiko le zgodovinarji itd.

Vsestransko nesmotrnost in škodljivost pripravljenega incidenta v Krizankah dokazuje še posebej dejstvo, da je dal ta izgred tudi neposredno pobudo za docela neustrezne reakcije družbenih struktur, ki so se izoblikovale med NOB, vendar pa kasneje niso imele bodisi objektivnih, bodisi subjektivnih možnosti, da bi v skladu z zahtevami časa prerasle same sebe in se tvorno vključile v novo družbeno in kulturno dogajanje. Tako smo bili priče deviranim in čisto kompenzacijskim prizadevanjem, ki ne morejo prav nič pripjevati k razreševanju vprašanj, iz katerih so se porodila.

Trditve, da Rožanc popačeno prikazuje socialistično gospodarstvo na vasi in prvoborce NOV, zlasti še, če so aprioristične, kot so pričujoče, saj zvečine sploh niso nastale na podlagi preverjanja vsebine celotnega Rožančevega teksta s konkretno prakso, razodevajo, četudi je vse res, o čemer nas prepričujejo, tolikšno mero nestrpnosti in napadalne apoteoze obstoječega, da človek nazadnje začne dvomiti v njihovo resničnost. Prepričan sem, da navsezadnje le konkretna praksa lahko prepričljivo in dokončno ovrže vse sporne teze. S tem pa nikakor nočem zmanjševati vloge in pomena trezne in na prepričljivi dokumentaciji počivajoče kritike, saj je jasno, da nam konkretne podatke in argumente za tako kritiko lahko posreduje le praksa, ki je, očiščena histerije, sama po sebi v opisani miselni strukturi najučinkovitejši kriterij človeškega dela. V nasprotnem primeru se lahko sleherna kritična akcija izrodi v lov na čarovnice, kakršen je ob Rožancu dosegel višek z izjavo nekega bralca v *Delu*, ki ugotavlja: »Če smo napisali, da gre za napad, pomeni, da gre za borbo, in če priznamo borbo, potem mora biti tu tudi sovražnik.«

Takšna ocena situacije je nerealna in se v širšem socialnem kontekstu uveljavlja kot neustrezna oblika družbenega angažmaja, saj ga spodbuja docela fiktivno spoznanje.

Usodnejše posledice se nakazujejo v območju birokratsko strukturiranega mišljenja, ki skuša vzpostaviti razdor med intelektualnim in fizičnim delom ter ga socialno in ideološko tematizirati. Ta tendenca, ki išče privrženca na obeh straneh, si prizadeva ustvarjati napetost med njima in tako zlasti intelektualca bolj ali manj osamiti v njegovih antibirokratskih naprezanjih. Opisani konflikt, ki je tu le na hitro nakazan, je prišel do izraza tudi na predstavi *Tople grede*, kjer je demonstrirajoča publika oponašala intelektualcem in študentom, češ da se rodijo na račun njenih žuljev. Takšen odnos, ki v dani družbeni situaciji razume demokracijo tudi kot ukinjanje nujno vzpostavljene delitve dela, je nevzdržen in vodi v slepo ulico, hkrati pa kaže na izrazito enostransko in na moč poenostavljeno pojmovanje družbe kot vsebine cele vrste človeških razmerij, saj se opredeljuje le za lastno resničnost in s tem le za upravičenost lastne eksistence v njej, kot da je le-ta povsem neodvisna od ostalih usod, ki se v našem družbenem prostoru pojavljajo, ko je vendar na dlani, da namreč druga drugo konstituira, opredeljujejo, razrešujejo itd. Zategadelj iz tega procesa nista izvzeta niti kmet niti intelektualci, saj ju prav to dejstvo v družbi tudi vsebinsko realizira. Spraševati se o družbeni koristnosti ali nekoristnosti intelektualca in v ožjem smislu kulturnega delavca, kot se to pri nas neredko dogaja, je povsem depasirano početje, a se dandanes lahko spočne celo v okviru žurnalistične metode mišljenja.* Ker le-to v vsem doslej obravnavanem kompleksu vprašanj nedvomno zavzema zelo značilno mesto, je treba tudi o tem povedati vsaj nekaj besed.

Vedenje našega dnevnega tiska do dogodkov v Križankah in do sedanjih dogajanj v območju slovenske kulture v celoti, je nedvomno takšno, da povsem potrjuje že na začetku pričujočega sestavka eksplicirano tezo, ki govori o tem, da namreč kultura še ni v dovoljšnji meri napolnila vseh naših medsebojnih odnosov. Posebno zaskrbljujoče pa je, če kaj takega lahko ugotavljamo za rubrike, ki se ukvarjajo izključno s kulturno problematiko.

Kratka, na videz neopredeljujoča se notica o izgredu v Križankah na kulturni strani *Dela* 2. junija, pripis k članku Vasje Predana o tem dogodku v *Ljubljanskem dnevniku* prav tako 2. junija, zlasti pa razmišljanje o sedanji kulturni situaciji na Slovenskem Tita Vidmarja v *Delu* 9. junija letos, zgovorno pričajo o tem, da gre tu za neko posebno strukturo mišljenja, ki bi jo verjetno še najlaže označili kot izjemno, in sicer izjemno v tem smislu, da je izrazito neustvarjalna, saj v skladu z vso svojo dosedanjjo bolj ali manj letargično držo tudi v pričujočem trenutku v ničemer ne prispeva k razreševanju nastale kulturnopolitične konfliktne situacije, temveč prav nasprotno razodeva izrazito birokratsko izolacionistično pojmovanje kulture. S tem objektivno vodi k zaostrovanju obstoječega nasprotja, zakaj več kot razumljivo je, da si prizadeva razvijajoča se kultura preseči birokratsko vzdrževane pozicije in se čimbolj integrirati v vse družbene procese, v katerih se njena vsebina šele lahko optimalno uresniči in qdkoder mora v takšni ali drugačni obliki tudi izhajati. V tem pa je, kot je videti, tudi osnovni nesporazum, ki je vzpodbudil vrsto dovolj nepremišljenih akcij, s čimer je nastala opisana, docela nesprejemljiva situacija v naši kulturi.

* Glej Nedeljski dnevnik 7. junija 1964, str. 3, članek Predvsem sem zdravnik.